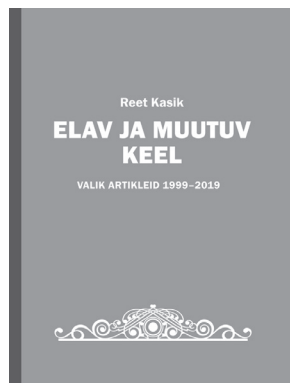

Elavast ja muutuvast keelest

Reet Kasik. Elav ja muutuv keel. Valik artikleid 1999–2019. Emakeele Seltsi toimetised nr 78. Tallinn 2021, 383 lk

Kui Reet Kasikul palutaks analüüsida lauset „Massilist minu-laps-sinu-korterisse-petuskeemi seoses koolivalikuga pole täheldatud, kirjutas Kiisler“, vaatleks ta tekstiuurijana esmalt, kuidas on tegija ja tegevus lauses esitatud. Seejärel püüaks tema kui sõnamoodustuse uurija tähelepanu ad hoc-liitsõna minu-laps-sinu-korterisse-petuskeem. Keeletoimkonna liikmena tekiks tal võib-olla ka tahtmine arutleda liitsõnalise tuletise koolivalik kokku- ja lahkukirjutuse üle.

Mai hakul tähistas Tartu Ülikooli emeriitdotsent Reet Kasik 75. sünnipäeva. Sel puhul ilmus talt Emakeele Seltsi toimetiste sarjas kogumik „Elav ja muutuv keel. Valik artikleid 1999–2019“, mis sisaldab kirjutisi nii tekstianalüüsi kui ka sõnamoodustuse valdkonnast, sekka muidki teemasid. Kuna keerulised koroonaalud ei võimaldanud sünnipäeva keeleringkonnas tähistada ja kogumik jäi esitlemata, on siinne kirjutis mõeldud pilguheiduks Reet Kasiku viimase 20 aasta tegemistele.

Kogumik on jaotatud kolmeks teemavaldkonnaks: esimene osa on omakeelsuse, teine tekstilooma ja kolmas sõnalooma kohta. Nagu osutab raamatu pealkiri, ühendab neid osi huvi keelemuutuste vastu. Lisaks on enamik artikleid pühendatud kas täielikult või osaliselt meediakeelele: mõnel juhul on autor võtnud vaatluse alla tervikteksti, mõnel juhul üksik-sõnad. Populaarteaduslikke ja teadusartikleid on jagunud kogumikku võrdselt – iga lugeja leiab siit midagi jõukohast.

Omakeelsuse osa on teemavalikult laiahaardeline. Kogumiku esimesed artiklid pakuvad ülevaadet eesti kirjakeele sünni- ja kujunemisloost.

Käsitletavat teemad on otsiti seotud keelekorraldusega, mis on olnud ka viimase aasta keelearutelude tulipunktis. Keelekorralduse keskele küsimusele, kuidas suhtuda keelemuutustesse, vastab Reet Kasik järgmiselt.

Me ei saa kunagi öelda, et eesti keel on valmis, et ta on piisavalt viimistletud ja lihvitud nagu hea tööriist ja sellisena alatiseks kasutuskõlblik. Eesti keele kasutamine on samal ajal eesti keele loomine, aga ka eesti kultuuri loomine. (Lk 11)

Kui keel enam ei arene, ei muutu ega kaasajastu, siis võime ta muuseumi panna. Sest maailm areneb eest ära, keel ei tohi maha jääda. (Lk 12)

Mis elab, see muutub (sealhulgas keel), kuid ükski muutus ei sõnavaras ega grammatikas ei ohusta eesti keele püsijäämist. Ohutegurid on keelevälised, avaldades muu hulgas selles, kui mingites valdkondades, eeskätt hariduses, minnakse üle inglise keelele või kui avalikus suhtluses ei hoolita korrektest kirjakeelest. Kui eesti haritlase keelelisi väärtushinnanguid kujundab emakeele asemel mingi teine keel, siis on vähe lootust eesti kirjakeele püsimisele maailma täisväärtuslike elujõuliste kirjakeelte hulgas. (Lk 26)

Kui avalikes tekstides on keelevead, arusaamatud laused, kõnekeelsed ja madalstiilsed väljendid, siis on midagi lahti kirjutaja kultuuriliste väärtushinnangutega, keelekasutaja ei taju vastutust emakeele ees. (Lk 17)

Eeltoodu aga ei tähenda, et keelesisestele muutustele ei peaks tähelepanu pöörama. Võõrkeeltest tingitud grammatikamuutustesse suhtub Reet Kasik rangemalt, sõnavaramuutustesse leebemalt, mööndes viimaste paratamatust.

Mingis mõttes on keelekasutus nagu mood: ühel hetkel kiirustavad kõik ühes suunas, järgmisel hetkel on moes midagi muud. (Lk 86)

Kogumiku teise osa keskmes on peaausjalikult meediatekstid. Meediakeele juurde jõudis Reet Kasik praktilisest vajadusest, kui temast sai tulevaste ajakirjanike keele- ja stilistikaõppejõud, kuid tema huvi meediakeele vastu on püsinud praeguseni. Kuna enamik teemakohaseid artikleid pärineb

15–20 aasta tagusest ajast, oleks huvitav teada, kuivõrd on meediakeel vahepeal muutunud. Küllap on, kuid samas võib arvata, et need muutused ei puuduta mitte niivõrd lauseehitust, kuivõrd siiski sõnavara, mis on saanud endale vabadust juurde.

Kuigi muutustealdis meediakeel pakub põnevat uurimisainest, on Reet Kasiku tähelepanu jagunud ka muudele keekekasutusvaldkondadele. Just teemavaliku poolest väärrib esiletõstmist artikkel võimu keelest, mille keskmes on asutuse suhtlus kodanikuga kohtukutse näitel. Kui meediakeeles on muutused kiired tekkima ja mõnel puhul on neid vaja ka ohjeldada, siis ametikeelega on teine lugu: see vajab tugevat raputust, et kutsuda esile vajalikke muutusi ja vabaneda seeläbi ebademokraatlikest suhtlusmallidest.

Kuni meie ise võtame meile määratud identiteedi vastu leplikult, mõõnvalt, vabatahtlikult, niikaua peetakse sellise keekekasutusega üleval ja säilitatakse neid sotsiaalseid võimusuhteid, mis neid positsioone määravad. (Lk 146)

Kogumiku viimasesse, sõnaloo ossa on küll sattunud paar populaarteaduslikku teksti, kuid peatükile annavad siiski tooni teadusartiklid. Mõneti raskepärasest terminikasutusest ei maksa aga heituda, sest Reet Kasik oskab võtta keerulise sisu üldarusaadavalt kokku. Nii näiteks saab keelehooldest huvitatu teada, miks ei sobi rinnastada *kooli- ja kivimaja*, kuidas suhtuda verbi *baasima* (pro *baseeruma*), kas *meelekindel* on sama mis *kindlameelne* jms. Kui aga pole tähtis, kuidas on õige või hea kirjutada, võib end *lipsustamise*, *koeratamise*, *jõulamise*, *isapuhkamise* ja muude spontaanse sõnaloo näidetega niisama lõbustada.

Keelemuutustesse suhtutakse mitmeti. Kuna eesti keel on meie igapäevase elu südametapp, lähevad arutelud kohati tulisekski. Sel puhul tasub meenutada Reet Kasiku sõnu, mis jäävad ka siinset artiklit lõpetama.

Kuna keel on keekekasutajate ja kollektiivide ühine omand, siis selle üle ka polemiseeritakse ja see tekitab tugevaid tundeid: võidakse rääkida keelevaidlusest, keelevõitlusest ja keelesõjast, kuni saavutatakse keelerahu ja keelekokkulepe. (Lk 337)

Riina Reinsalu